

Pražský palimpsest

Mýty o původu a textové svědectví ve středověké pověsti o Libuši

– Alfred Thomas –

V nejstarší dochované mytické zprávě o založení Prahy, v latinské legendě *Legenda Christiani* připisované mnichu Kristiánovi a většinou badatelů datované do pozdního 10. století (devadesátá léta 10. století), se říká, že čeští Slované (Sclavi Boemi) byli sužováni morem, což je před založením města Prahy přimělo hledat radu a pomoc u věštkyně nebo prorokyně (phitonissa). V pozdějších podobách legendy tato anonymní prorokyně dostala jméno Libuše; po smrti Libuše vedly její následovnice válku proti jejímu manželovi, Přemyslu Oráči a jeho mužům, než podlehly potupné porážce a násilné smrti.

Ve své diskusi o tomto zakládacím mýtu Patrick Geary vyjadřuje názor, že „tyto legendy o ženách na počátku vytvářejí pentimento, přemalovanou, ale stále matně rozeznatelnou vzpomínku na období matriarchátu“ (Geary 2006: 8). V této stati budu rozvíjet spíše textovou metaforu palimpsestu než malířský obraz onoho pentimenta – budu zkoumat neustálé přepracovávání legendy o založení Prahy od pozdního 10. do raného 14. století. Více se zabývám zkoumáním toho, jak středověcí spisovatelé reagovali na mýtus o původu, ve kterém hraje hlavní roli žena, než abych si kladl otázku, zda na prahu dějin skutečně bylo období matriarchátu.

Ve většině klasických a středověkých legend o založení, jako byla Vergiliova *Aeneida* a *Historia Regum Britanniae* (*Dějiny králů Británie*, 1135) Geoffreyho z Monmouthu, je bájným zakladatelem města nebo státu mužský hrdina. Skutečnost, že mytickou zakladatelkou Prahy je žena, komplikuje způsob, jakým středověcí spisovatelé na legendu reagují. Na jednu stranu musí Libuši přiznat nadřazenost jako matriarše, která prorokuje městu vzestup; na stranu druhou je tato autorita jasně v konfliktu se standardním středověkým mizogynním vnímáním žen jako vůči mužům méněcenných. Důsledkem toho jsou zpracování legendy o založení Prahy z období vrcholného a pozdního středověku charakteristická značnou rozporuplností vůči Libuši a jejím následovnícím. Tím, že současně potvrzují a popírají nadřazenost žen při zakládání Prahy a v počátcích českého národa, připomínají různé podoby legendy palimpsest, ve kterém se autoři usilovně snaží zahladit „vzpomínku“ na matriarchální nadřazenost v zájmu patriarchátu, zatímco částečně onu vzpomínku uchovávají v zájmu prosazení svého vlastního (etnického) původu.

Budu dokazovat, že pověst o založení Prahy vyvolala zásadní otázky o nadřazenosti a autoritě textu v době, kdy se psané zdroje považovaly za ústřední z hlediska své legitimizační role svrchovanosti aristokratických rodin a královských dynastií. Právě představa ženy prorokující založení města, které se později stane centrem knížecí a královské moci, působila nesmírné potíže spisovatelům, kteří měli zájem legitimizovat svrchovanost českých knížat. Je tomu tak i v případě latinského kronikáře Kosmy ze 12. století a české šlechty v případě anonymního autora takzvané *Dalimilovy kroniky* (cca 1314), nejstaršího záznamu českých dějin psaného v češtině.

Od Kristiána ke Kosmovi

Ve svém stručném záznamu o založení Prahy mnich Kristián uvádí, že dříve než je tragický mor donutil založit město, žili čeští Slované v lese svobodní jako kůň bez uzdy, žili bez panovníka, který by nad nimi vládl. Tento přechod z lesa do města vyvrcholil ustanovením oráče jménem Přemysl panovníkem:

Ale Slované čeští, usazení pod samým Arkturem a oddaní uctívání model, žili jako kůň neovládaný uzdou, bez zákona, bez knížete nebo vládce a bez města, potulující se roztroušeně jako nerozumná zvířata, toliko širý kraj

obývali. Konečně když byli postiženi zhoubným morem, obrátili se, jak pověst vypravuje, k nějaké hadačce se žádostí o dobrou radu a o věštecký výrok. A když jej obdrželi, založili hrad a dali mu jméno Praha. Potom nalezše nějakého velmi prozíravého a důmyslného muže, jenž se jenom orbou zabýval, jménem Přemysla, ustanovili si ho podle výroku hadaččina knížetem nebo vladařem, davše mu za manželku svrchu řečenou pannu hadačku.
(Ludvíkovský 1978: 16–19)¹

V Kristiánově lakonickém popisu založení Prahy je několik detailů, které se od pozdějších verzí liší. Zaprvé, prorokyně je bezejmenná; za druhé, blahobyt kmene je jakýmsi mystickým způsobem spojen s jejími prorockými schopnostmi; a zatřetí, její angažovanost v zakládání města je nezávislá na vládě mužů, neboť zmínka o Přemyslu Oráčovi se objevuje později. V této značně zkrácené zprávě o prehistorii Čechů najdeme více zvláštních vynechávek a nevysvětlených mezer než souvislého vypravování. Jaké byly okolnosti toho moru, který ohrožoval kmenové společenství, a co to mělo společného s absencí feudálního vedení? Kdo byla ta prorokyně, na kterou se obrátili s prosbou o pomoc, a proč se ihned potom rozhodli založit město?

Toto jsou samozřejmě otázky, na které nemůžeme nikdy poskytnout uspokojivé odpovědi. Důležitější je skutečnost, že pozdější spisovatelé cítili potřebu na ně reagovat tím, že ve zděděném vyprávění vyplňovali ony citelné mezery a propůjčovali mu aspekt kompletního a souvislého záznamu. Tato naléhavá potřeba vyplnit mezery však vyžadovala vyprávěcí strategii složitější než pouhé spojování eliptických bodů; v některých případech si to vynutilo změnu, nebo dokonce obrácení pořadí sledu událostí. Například Kosmas Pražský ve své velmi vlivné kronice *Chronica Boemorum* (1125) uvádí, že jmenování vládce předcházelo založení Prahy, zatímco v Kristiánově dřívějším záznamu byla Praha založena předtím, než se Přemysl dostal k moci. Kosmas, děkan pražské kapituly a mluvčí vládnoucí dynastie, který psal více než o století později než Kristián, v době, kdy se Praha stala mocenskou základnou Přemyslovců, měl především zájem na tom, aby zdůraznil nadřazenost

1 „At vero Sclavi Boemi, ipso sub Arcturo positi, cultibus ydolatrie dediti, velut equus infrenis sine lege, sine ullo principe vel rectore vel urbe, uti bruta animalia sparsim vagantes, terram solam incolabant. Tandem pestilencie cladibus attriti, quandam phitonissam, ut fama fertur, adeunt, postulantes spiritum consilii responsunq[ue] divinacionis. Quo accepto civitatem statuunt, nomenq[ue] inponunt Pragam. Post hinc invento quodam sagacissimo atq[ue] prudentissimo viro, cui tantum agriculture officium erat, responsione phitonisse principem seu gubernatorem sibi statuunt, vocitatum cognomine Premizl, iuncta ei in matrimonio supramemorata phitonissa virgine.“

panovníků nad městem, kterému vládli (Wolverton 2001: 4–5). V jeho zprávě byla v sázce nutnost nejen ospravedlnit svrchovanost Přemyslovců tím, že vysleduje jejich původ až k bájnému zakladateli, ale také prokázat nadřazenost patriarchální moci nad mocí matriarchální.

Kosmas byl prvním spisovatelem, který dal Libuši jméno, biografii i předky v mužské linii; všechny prvky, které chyběly v Kristiánově strohém záznamu, ve kterém se před založením Prahy muži i ženy těšili v lese stejnému sociálnímu postavení. Libušini předkové v mužské linii začínají Čechem, eponymním praotcem Čechů, postavou analogickou Brutu Trojskému, pravnuku Aenea v historii vzniku Británie Geoffreyho z Monmouthu. Čechův následovník byl Krok (Crocco), otec tří žen: Kazi, Tetky a Libuše. Tyto mužské předky si mohl Kosmas i vymyslet, stejně tak jako Geoffrey z Monmouthu opatřil Británii bájným zakladatelem v jinak nedoložené postavě Bruta.

V obou legendách o založení je důležitá ona potřeba prokázat *zakladatele* národa a jeho lidu. V případě Čech byly postavy Čecha a Kroka určeny nejen k tomu, aby vyplnily vnímanou mezeru v prehistorii Čechů, ale také aby posílily postavení Libuše tím, že jí poskytnou vlastní linii mužských předků. Pravděpodobnost, že byli tito předkové doplněni Kosmou, posiluje absence jakékoli takové linie původu v Kristiánově kronice. Kosmas pokračuje a vypráví o tom, jak Libušiny následovnice povstaly proti mužům a vedly válku mezi pohlavími. Toto ženské povstání končí porážkou žen a zničením jejich hradu. Ženy jsou znásilněny muži a provdány za ně, což je násilnický čin, který představuje přechod od matriarchálního mýtu k patriarchální historii: „A od toho času, po smrti kněžny Libuše, jsou naše ženy podřízeny autoritě mužů“ (Kosmas 1923: 14). Slovy Patricka Gearyho: „Libuše a amazonky nepatří k historii Českých zemí, ale k jejich prehistorii. Její smrt a jejich porážka jsou podmínky začátku historie“ (Geary 2006: 40).

A přesto, jak uvádí sám Geary, Kosmovo zacházení s Libuší jako s mýtem je podmíněné historickou úlohou, kterou hrály ve vrcholném středověku jisté vlivné ženy. V tomto smyslu je onen zjevně hladký a souvislý přechod od matriarchálního mýtu k patriarchální historii komplikován napětím mezi historickými a mytickými prvky ve skutečném zpracování pověsti. Na rozdíl od pozdějšího středověku, ženy vrcholného středověku mohly uplatňovat moc a občas vlády státům, jak dokládá příklad hraběnky Matildy Toskánské (cca 1046–1115). Jak Geary podotýká, pověst Matildy jako ženy prozíravé a smířlivé, jak dosvědčuje její role v boji o investituru, poskytla Kosmovi skuteč-

nou analogii pro roli Libuše jakožto moudré poradkyně. Jako oddaná stoupenkyně papeže Řehoře VII. v boji o investituru mohla Matilda českému duchovnímu sloužit jako příkladná postava. Na druhou stranu Kosmu jeho kněžské vzdělání předurčovalo k tomu, aby vnímal všechny ženy – nehledě na společenskou vrstvu a postavení – v negativním, zamítavém světle. Ačkoli chválí Libušinu moudrost coby poradkyně, také ji očerňuje za její netečnost, jemnost a slabost jako ženy. Toto standardní mizogynní chápání středověkých žen bylo komplikováno historickými a politickými poměry, ve kterých se Kosmas nacházel jako zastánce vládnoucí přemyslovské dynastie vévodů. V tomto postavení musel uznat Libušin ústřední význam jako předchůdkyně dynastie, v jejímž zájmu psal svou kroniku. Jediný způsob, jakým může Kosmas vyřešit toto napětí, je přivést celý příběh k násilnému konci. Jak budeme moci nyní sledovat, obdobná řada protikladů proniká zacházení s Libuší a českými amazonkami v takzvané *Dalimilově kronice*.

Dalimilova kronika

Pokud byl Kosmas mluvčím vládnoucí dynastie vévodů, anonymní autor takzvané *Dalimilovy kroniky* byl nesmlouvavým zastáncem české nižší šlechty a nelítostným odpůrcem tradiční náklonnosti, kterou čeští králové prokazovali Němcům a cizincům. Od Kosmy se odchyluje tím, že Libuši vkládá do úst své vlastní názory, které se vyslovují pro Čechy a proti cizincům, a tím její gynokracii nepřimo ztotožňuje s vládou místní šlechty a Přemyslův nástup k moci s tyraníí monarchie a cizími zásahy do záležitostí státu. Autor *Dalimilovy kroniky* ve skutečnosti podřizuje své zpracování pověsti – a vlastně své celé dílo – ústřednímu ideologickému dogmatu, že Čechy patří pouze Čechům. Jako by chtěl podpořit své ústřední poselství, končí kronika zvolením jednoho takového cizince, hraběte Jana Lucemburského, čtrnáctiletého syna císaře Jindřicha VII., králem českým v roce 1311. Jako poslední slovo autor otevřeně varuje nového krále, aby si ve svém poradním sboru ponechal šlechtice, anebo aby království důstojně opustil.

Libušini vazalové se začali dožadovat jmenování panovníka a přiměli věštkyni, aby svolala zasedání, na kterém varuje, že cizí panovník bude znamenat konec české nezávislosti a zánik státu. Tím, že ztotožňuje jmenování panovníka s povýšením cizího vladaře, implicitně klade rovnítko mezi svou gynokracií a domácí českou vládou:

Obec je každého ohrada, ktož ji tupí, minulať jej jest rada. Ztratě obec, neufaj do hrada, bez obceť dobude tebe všeliká sváda. Ale já vám své škody nedám zlým užiti, chci vám beze lsti raditi. Radějši byšte mohli mój súd trpěti, než chcete za kněže silného mužě jmieti. Lehcěť tepe dievčie ruka, ot mužské rány bývá veliká múka. Tu mně tehdy uvěřite, když svého kněže za železným stolem jedúce uzříte. *Ale bude-li nad vámi cizozemec vlásti, nemocí bude váš jazyk dlúho tráti.*

(Daňhelka 1988: kap. 4, ř. 7–20; zvýr. A. T.)

Zatímco pro Kosmu je Přemysl Oráč legitimní praotec českých vévodů, zde je popsán jako nebezpečný neznámý člověk nebo cizinec („cizozemec“), který zbaví šlechtu jejích svrchovaných práv a privilegií. Posluchači mohli v popisu Přemysla jako cizince vidět narážku na nového držitele moci na českém trůnu, Jana Lucemburského. Ale také by našli historický prototyp Libuše; právě tak, jak Kosmas vytvořil svou Libuši podle vzoru Matildy Toskánské. V roce 1306 byl poslední představitel Přemyslovské dynastie, Václav III., za záhadných okolností zavražděn. Byla to událost, která přinesla bezvládní a uvrhla celou zemi v chaos. Následující mezivládní bylo svědkem boje v království i za jeho hranicemi, když cizí panovníci uplatňovali své nároky na korunu. V Čechách samotných se otázka následnictví soustředila na tři sestry pozůstalé po mrtvém králi. Čtrnáctiletá Eliška Přemyslovna byla z těchto sester nejmladší a jako taková představovala historickou paralelu bájné postavy Libuše, nejmladší dcery Krokovy. Jako jediná neprovdaná sestra zesnulého krále se Eliška stala středem pozornosti české šlechty, která usilovala o kontrolu nad událostmi. Na rozdíl od Matildy Toskánské byla jen loutkou v boji o moc, který sváděli muži. Nejprve vybrala šlechta za krále Jindřicha Korutanského; ale když se ukázalo, že je neschopný, většina přední šlechty a duchovenstva se usnesla na jeho sesazení ve prospěch Jana Lucemburského. Po jistém počátečním odporu však císař, který se zdráhal obětovat svého čtrnáctiletého syna Jana rozmarným českým velmožům, jejich požadavkům ustoupil a souhlasil se sňatkem svého syna s princeznou Eliškou. Jako součást dohody byla Eliška, nyní osmnáctiletá, tajně odvezena z Prahy (stále pod vládou Jindřicha Korutanského) a provdána za Jana Lucemburského při obřadu ve špýrské katedrále 31. srpna 1310 (Spěváček 1994: 133–134).

Úloha Libuše jako propagátorky autorových, Čechům nakloněných názorů v *Dalimilově kronice* poskytuje pozoruhodnou paralelu s rolí princezny Elišky jako symbolické loutky české šlechty v jejím boji

o moc mezi lety 1306 až 1310. Navíc Libušin neochotný sňatek s Přemyslem Oráčem připomíná Eliščin sňatek z rozumu s Janem Lucemburským. Zde, stejně jako jinde v kronice, autor používá Libuši jako mluvčí, která vyslovuje jeho vlastní obavy z cizí nadvlády ve státě. Do konce to svádí čist Libušinu neochotu vzít si cizozemce jako výraz autorova odporu proti kandidatuře Jana Lucemburského na český trůn. Zde autor čelí střetu zájmů mezi svými představami o Libuši jako symbolu české nezávislosti a svým patriarchálním důrazem na to, že jsou to muži – nikoli ženy –, kdo by měl vládnout.

Tento střet zájmů se stává obzvláště zřejmý v jeho zpracování dívčí války českých amazonek. Tak řečený Dalimil věnuje této epizodě ženské vzpoury proti mužskému řádu osm dlouhých kapitol, včetně dříve nezaznamenaných příkladů, jak vychytralá panna Šárka svádí statečného vladyku Ctirada. Ústřední pro tyto další podrobnosti je důraz na to, že se amazonky odchýlily od patriarchální normy tím, že utekly od krbů svých otců „jako holubice z holubníku“. Podle tak řečeného Dalimila je tento detail zcela v rozporu s Kristiánovým dřívějším popisem ráje, kdy muži a ženy žili spolu v lese jako rovný s rovným.

V rozporu s tímto posměšným vyobrazením amazonek je autorův popis jejich následné porážky ze strany Přemyslových stoupenců vykresluje v dobrém světle, zatímco Přemysla a jeho stoupence ve světle špatném, jako kruté a despotické. Stejně tak jako dříve v legendě ustanovil Libuši živým symbolem svobody české šlechty, nyní ztotožňuje amazonky s trpící českou šlechtou. Tento náhlý posun od posměchu k sympatii lze do jisté míry vysvětlit tím, že amazonky již nepředstavují hrozbu mužské hierarchii. Ale je to také v souladu s jeho potřebou klást rovnítko mezi legendární gynokracií a nadřazeností české šlechty. Jak jsem dokazoval jinde, Vlastin rozlučkový proslov ke svým následovnícím před osudnou bitvou by čtenářům připomněl impozantní projev perského krále Daria, když vyzývá svá vojska, aby bránila své svobody a suverenitu proti cizímu útočníkovi Alexandru Makedonskému v české verzi *Alexandreidy* Gautiera de Châtillona (cca 1290).

Vykreslení amazonek jako nebezpečných rebelek a *současně i* symbolů české suverenity odráží vlastní rozpornou situaci autora jako mluvčího třídy, snažící se sladit svou touhu po prosazení vlastní nadřazenosti v záležitostech státu se svou druhou rolí ve vztahu ke králi. Toto druhotné postavení je posíleno skutečností, že svou kroniku nepíše v latině, ale v češtině v době, kdy místní jazyk musel teprve dosáhnout prestiže, kterou mu přiznali Dante a Chaucer. Kromě toho byl v Čechách, stejně jako jinde, místní jazyk stále jedinou cestou, jejíž pomocí

měla k textovému svědectví přístup většina čtenářek. Stručně řečeno, český autor se octl znepokojivě blízko postavení právě těch žen, které popisuje jako podřadné a méněcenné.

Toto základní napětí při vykreslování amazonek je pohodlně vyřešeno jejich násilným vymazáním z příběhu. Zatímco u Kosmy je smrt Libuše a porážka amazonek současně koncem matriarchálního mýtu a začátkem dějin, tak řečený Dalimil uvádí, že Libuše zemřela a byla pohřbena ve vesnici Libice před dívčí válkou. Toto odchýlení od Kosmy je důležité, protože očišťuje Libuši od jakékoli angažovanosti v následném konfliktu. Výsledek toho konfliktu je v *Dalimilově kronice* mnohem násilnější než u Kosmy: Vlasta je rozsekána na kusy a roztrhaná těla jejich stoupenkyň jsou vyhozena z hradu Děvína, který je spálen na popel. Tento konec se liší od závěru Kosmova, ve kterém jsou poražené amazonky znásilněny a provdány za muže, kteří nad nimi zvítězili, což Patrick Geary vidí jako záměrnou narážku na římský příběh o znásilnění sabinských žen.

Tak řečený Dalimil se odchyľuje od Kosmy, když čerpá z příběhu o Troje a modeluje Vlastu podle vzoru královny Amazonek Penthesiley. Jeho strašlivý obraz Vlastina zavraždění sedmi mladíky připomíná Penthesileinu násilnou smrt v *Kronice Trojanské (Historia Destructionis Troiae)* Guida delle Colonne (1287), ve které řecký válečník Pyrrhus odsekne Penthesilee paži a potom se plně pomstí tím, že ji rozseká mečem na kousky. Guidova *Kronika Trojanská* byla ve středověkých Čechách dobře známá a poskytla zdroj příkladů o Troje ve výše zmíněné *Alexandreidě*. Jak ukázal James Simpson, Guidova verze podává důležitý antiimperialistický protipól *Dějinám* Geoffreyho z Monmouthu a její popularita v Čechách rovněž svědčí o výrazné protiimperialistické a protikrálovské tendenci, která bude kulminovat v husitské revoluci 15. století (Simpson 1998: 397–423).

Tím, že zakládá konec svého popisu války českých amazonek na Guidově *Kronice* spíše než na římském znásilnění sabinských žen, tak řečený Dalimil pouze nepřepisuje Kosmu; především se snaží podkopat autoritu Kosmova textu. Tím však dává všanc svou vlastní autoritu. Jako spisovatel píšíci v mateřském jazyce musí přiznat autoritu Kosmově *Kronice české* jako dřívějšímu zdrojovému textu napsanému v latině, oficiálním jazyku církve a tradičním médiu přenosu historických a náboženských pravd. Na druhou stranu jako mluvčí třídy, která samozřejmě považuje svá vlastní práva a privilegia za nadřazená právům a privilegiím krále, potřebuje sesadit Kosmu z pozice hlavního kronikáře českých dějin.

Tak řečený Dalimil se pokouší úmyslně přehlížet rozporuplnosti ve svém přesvědčivém přepisování legendy a začíná kroniku tím, že poskytuje důkladné zdůvodnění, proč má Kosmova kronika (neboli „Pražská kronika“, jak ji nazývá) nedostatky a proč je jeho vlastní záznam lepší a pravdivější. Tvrdí, že on a pouze on může poskytnout úplný záznam historických událostí. Míří na Kosmovu ornamentální latinskou prózu a tvrdí, že on bude popisovat holou, nepřikrášlenou pravdu tak, že prostříhá rétorické mlčení svého předchůdce: „Řeči prázdné, jelikož mohu, myšlu ukrátiti, avšak *smysl celý* myšlu položiti, aby se tiem mohl každý raději učiti, k svému se jazyku více snažiti“ (Daňhelka 1988: 45–48; prolog, zvýr. A. T.). Paradoxní je, že autor nezkracuje Kosmův popis amazonek, ale rozšiřuje ho. Stručně řečeno, jeho vlastní nárok na pravdu spočívá v rozšíření – spíše než zkrácení – toho, co našel ve svých zdrojích.

Radikálním řešením, kterým tak řečený Dalimil reaguje na svou druhořadou pozici tváří v tvář Kosmovi, je popřít, že ho jako svůj zdroj vůbec použil. Tento akt zastínění, můžeme říci, poskytuje diskurzivní analogii jeho násilnému vyhlazení amazonek. Ve svém značně programatickém prologu tvrdí, že mu jeho zdrojový text dal nějaký kněz v provinčním městečku Staré Boleslavi. Tvrdí, že tento text je lepší než všechny ostatní zdroje a že je nejbližší pravdě. Takzvaná *Boleslavská kronika* pohodlně poskytla autorovi informace, které potřeboval pro svůj rozšířený záznam o válce amazonek, přesně tu část příběhu, kterou si pravděpodobně sám vymyslel. Středověcí spisovatelé se často uchýlovali ke lsti tohoto druhu, aby se vyhnuli obvinění, že si svůj vlastní materiál jednoduše vymýšleli v době, kdy se *auctoritas* považovala za důležitější než originalita. Jak zdůraznil Derek Pearsall, středověcí spisovatelé si z vymýšlení svých zdrojů nic nedělali, pokud takové výmysly napomáhaly jejich zájmům. Nejslavnější příklad výmyslu tohoto druhu jsou *Dějiny králů Británie* Geoffreyho z Monmouthu:

[Geoffrey z Monmouthu] vyplňuje pro britský národ nedostatek v historii založení země tím, že sleduje její počátky k Brutovi, který opustil Troju, založil Británii a dal jí své jméno. *Dějiny* uvádějí dlouhou řadu generací britských králů, kteří byli Brutovými nástupci, až po Artura, někdejšího a budoucího krále, který nikdy neexistoval. To, co v Anglii vznikající anglo-normanská aristokracie potřebovala, byl příběh.

(Pearsall 2003: 9)

Podobně volba Staré Boleslavi jako místa, kde autor, jak tvrdí, našel svůj zdrojový text, mohla být stanovena jeho cílovým publikem – česky mluvící nižší šlechtou, která pocházela z českých provinčních městeček a vesnic a která byla povšechně antagonistická vůči Praze jako mocenské základně králů a jejich německého doprovodu. Stará Boleslav byla také místem umučení českého knížete Václava I. (907–929/935). Jen tři roky po vraždě tohoto knížete převezl jeho bratr a následovník Boleslav I. Václavovy ostatky do Prahy a uložil je do velké rotundy sv. Víta, kterou nechal postavit sám Václav, nový světec. Jak zdůrazňuje Lisa Wolvertonová, Praha se v tomto období stala politickým, náboženským a ekonomickým srdcem knížectví (Wolverton 2001: 82). „Objevením“ zdroje, který údajně pocházel ze Staré Boleslavi, se tak řečený Dalimil pokoušel obrátit historický i politický proces, kterým se Praha stala centrem královské moci a autority: předložil jakési bájně místo původu, které se nacházelo nikoli ve stále více germanizovaném hlavním městě, ale v původních českých teritoriích obecnstva, pro které psal.

Klíčové je to, že „objevení“ ztraceného zdrojového textu umožnilo autorovi *Dalimilovy kroniky* vytvořit dojem *nepopsané desky*, na kterou vyryje svůj „pravdivý“ a „poctivý“ popis událostí bez zjevného odvolávání se na Kosmovu pro-vedodskou kroniku. Především mu to umožnilo redukovat rozporuplnosti jeho vlastní ideologie a jít zároveň oběma cestami: vykreslit příběh českých amazonek jako mizogynní pověst o ženské svéhlavosti a *současně* varovat své urozené publikum před hrozbou, kterou pro pouhé přežití této společenské třídy představovala královská tyranie. Údajné zastínění Kosmova textu jako takového poskytuje diskurzivní paralelu s násilným vyhlazením amazonek z jeho příběhu. A přesto, jak jsme viděli, byl prosazováním svých nároků na nadřazenost, moc a suverenitu závislý na obou. Závěrem můžeme říci, že programatický přepis pověsti o založení Prahy (ve které je „vzpomínka“ na matriarchální moc současně částečně uchována a částečně zahlazena) nebyl zvláštností pouze autora *Dalimilovy kroniky*. Stejně tak charakterizoval i Kosmův vlastní radikální přepis Kristiánova popisu rajského života mužů a žen, kteří spolu jako rovný s rovným a bez panovníka, který by nad nimi vládl, žili v pradávnm lese.

Prameny

COSMAS OF PRAGUE

2009 *The Chronicle of the Czechs*, ed. Lisa Wolverson (Washington, D.C.: The Catholic University of America Press) [1125]

DAÑHELKA, Jiří (ed.)

1988 *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila* (Praha: Academia) [cca 1314]

KOSMAS

1923 *Cosmae pragensis chronica boemorum*, ed. Berthold Bretholz (Berlin: Weidmann) [1125]

LUDVÍKOVSKÝ, Jaroslav (ed.)

1978 *Kristiánova legenda* (Praha: Vyšehrad) [90. léta 10. st.]

Literatura

GEARY, Patrick J.

2006 *Women at the Beginning. Origin Myths from the Amazons to the Virgin Mary* (Princeton: Princeton University Press)

PEARSALL, Derek

2003 „Forging Truth in Medieval England“, in Judith Ryan, Alfred Thomas (eds.): *Cultures of Forgery. Making Nations, Making Selves* (New York: Routledge), s. 3–27

SIMPSON, James

1998 „The Other Book of Troy: Guido delle Collone’s *Historia destructionis Troiae* in Fourteenth- and Fifteenth-Century England“, *Speculum* 73, s. 397–423

SPĚVÁČEK, Jiří

1994 *Jan Lucemburský a jeho doba 1296–1346* (Praha: Svoboda)

WOLVERTON, Lisa

2001 *Hastening Toward Prague. Power and Society in the Medieval Czech Lands* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press)

Prague Palimpsest: Myths of origins and textual authority in the medieval legend of Libuše

Departing from Patrick Geary's painterly image of foundational narratives of women as a pentimento under which traces of the original matriarchy is still visible, this essay uses the metaphor of the palimpsest to argue that the medieval Czech legend of Libuše is not a stable, immutable narrative but a constantly rewritten text in which the previous version is partially effaced and partially preserved. This image helps to explain the constant permutations in the foundational legend of Prague from its earliest shadowy attestation in Kristián's tenth-century account to the so-called *Dalimil Chronicle* of the early fourteenth century. Thomas argues that much of the foundational story of Prague with which we are currently familiar was in fact invented by Cosmas of Prague in his *Chronica Boemorum* (1125), a seminal work which invites comparison with Geoffrey of Monmouth's highly influential epic of the British nation, *Historia regum Britanniae* (1135). Just as Cosmas furnished the Czechs with an early history presided over by Libuše and her female followers, so Geoffrey's *Historia* provided the Plantagenet rulers of England with their greatest hero – Arthur – and a pre-Saxon pedigree which they had previously lacked.

Keywords

Czech medieval literature, Kristián's legend, Kosmas Chronicle, so-called Dalimil Chronicle, patriarchy, ideology